

*Т. А. Деркач,
аспірант, Уманський національний університет садівництва*

НОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ СУБ'ЄКТІВ ЗБЕРІГАННЯ ЗЕРНА

Стаття спрямована на обґрунтування необхідності відновлення системи нормування оборотних засобів суб'єктів зберігання зерна.

The article is directed the ground of necessity of proceeding setting of norms of current assets at the subjects of grain storage.

Ключові слова: оборотні засоби, норма, норматив, суб'єкт господарювання, дебіторська заборгованість, цикл виробництва, цикл реалізації.

ВСТУП

У кризових умовах господарювання відчутно загострюється проблема взаємних неплатежів між підприємствами, збільшується заборгованість по платежам до бюджету. У суб'єктів господарювання відсутні грошові кошти для повернення отриманих в банках кредитних ресурсів. Як наслідок, особливо гостро постає проблема раціонального, цілеспрямованого і ефективного використання оборотних засобів, недопущення зниження суми власних оборотних засобів, що перебувають в розпорядженні підприємства. Дана проблема і визначає важливість наукових досліджень у цій сфері.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Планування та нормування оборотних засобів є важливим елементом підвищення ефективності їх використання. Значний внесок у розробку теоретичних основ і практичних питань нормування оборотних засобів зробили вчені-дослідники І.Ю. Гришова, М.Я. Дем'яненко, Л.А. Демчук, Л.П. Деркач, М.Й. Малік, С.С. Осадець, П.Т. Саблук та інші. Проте проблема вивчення нормування оборотних засобів підприємствами системи заготівлі, зберігання і переробки зерна з урахуванням реальних умов господарювання залишається не повною мірою дослідженою, що і зумовило вибір даної теми статті.

РЕЗУЛЬТАТИ

У перехідний період економіки України підприємства не приділяють належної уваги нормуванню оборотних засобів. Цьому сприяли ряд

причин. По-перше, відмова держави від фінансування приросту оборотних засобів за рахунок зменшення залишку прибутку, що підлягав сплаті в бюджет, як це було при плановій економіці. По-друге, відсутність банківського кредитування суб'єктів господарювання під оборотні засоби. По-третє, існуючі методики нормування оборотних засобів, що були запроваджені ще при функціонуванні командно-адміністративних методів управління економікою були занадто ускладненими та зводили до мінімуму можливість їх використання для оперативного управління підприємством в умовах самофінансування та самоокупності. До того ж рівновага між рівнем господарської самостійності господарюючих суб'єктів і рівнем їх відповідальності за результати своєї роботи при директивній економіці жорстко регулювалася відомчим і державним контролем. У ринкових умовах нормування оборотних засобів повинно здійснюватись з урахуванням реальних умов господарювання, а також спиратися на вітчизняний та зарубіжний досвід.

Більшість дослідників проблеми щодо нормування оборотних засобів на сьогоднішній день схиляються до необхідності відродження практики їх планування і нормування. Ми підтримуємо дану позицію, оскільки значення нормування оборотних засобів господарюючих суб'єктів у сучасній економіці важко недооцінити. За нормативними показниками можна не тільки прогнозувати розвиток підприємства на найближчі декілька років, але і наглядно простежити кількість авансованих у виробничий процес оборотних засобів. А це дає змогу контролювати переміщення грошових за-

собів підприємства та здійснювати заходи щодо раціоналізації всіх господарських операцій, що проводяться на підприємстві. Але варто зауважити, що методичні підходи щодо нормування оборотних засобів, які застосовувались при директивній економіці, за ринкових умов господарювання вже не є актуальними, тому виникає необхідність пошуку принципово нових, науково обґрунтованих методів нормування.

Планування оборотних засобів у всіх галузях національної економіки зводиться до розроблення на підприємстві на тривалий період норм запасів сировини, матеріалів, палива, запасних частин та інших матеріалів. На цій основі визначаються нормативи власних оборотних засобів, які в мінімальному їх розмірі є джерелом безперебійного кругообігу процесу виробництва та базою для визначення потреби в залучених фінансових заощадженнях.

Ще Бірман А.М. зазначав, що нормування не повинно мати на меті встановлення "правильного" нормативу, який за своєю сутністю був лише відправною точкою нормування. Насправді, мета нормування полягає в усуненні причин, що заважають використовувати його внутрішні резерви, впровадженні наукових норм витрат запасів, покращенні організації виробництва та розрахунків тощо [1 с. 50].

Метою нормування оборотних засобів суб'єктів зберігання зерна повинно бути розроблення економічно обґрунтованих норм та нормативів власних оборотних засобів, які б забезпечили прискорення їх оборотності. Норми і нормативи оборотних засобів мають бути мінімізованими, але водночас забезпечувати безперервність та зростання виробничого процесу, розроблятися як за окремими елементами, так і в цілому по всіх оборотних засобах.

Норматив повинен виконувати дві функції:

— бути основою для визначення величини приросту власних оборотних засобів на плановий період;

— його величина повинна характеризувати рівень засобів, що авансовані в матеріальні ресурси на будь-яку поточну дату.

Як свідчать дослідження, для суб'єктів зберігання зерна однією з основних проблем є дефіцит власних оборотних засобів, що в більшості випадків спровокований системним зростанням обсягів дебіторської заборгованості та неконтрольованим використанням оборотних засобів. Тому для досліджуваних суб'єктів господарювання одним зі шляхів прискорення оборотності оборотних засобів є встановлення оптимальних, науково обґрунтованих нормативів оборотних засобів. Крім того, нормування — це один із основних методів оптимізації рівня оборотних активів, що усуває їх незбалансованість, яка може викликати:

1) у випадку дефіциту :

- затримку в постачанні сировини і матеріалів;
- зниження обсягів продаж через недо-

статність запасів готової продукції;

— додаткові витрати на вирішення задач фінансування;

2) у випадку надлишку:

— фізичне або моральне старіння запасів;

— зростання витрат на зберігання надлишків запасів;

— збільшення податку на майно;

— зменшення реальної вартості дебіторської заборгованості і грошових коштів.

Суб'єкти зберігання зерна при нормуванні оборотних засобів повинні керуватися "Методичними рекомендаціями з нормування оборотних засобів підприємствами аграрного сектора АПК", розробленими Інститутом аграрної економіки УААН у 1998 році. На сьогоднішній день це єдиний нормативний документ, за яким підприємства АПК можуть розраховувати норматив власних оборотних засобів.

Дуже часто, запроваджуючи систему нормування, суб'єкти господарювання обмежуються розрахунком нормативів і вимогою чіткого їх виконання. Такий підхід не дає змогу створити повноцінну та дієву систему нормування. Щоб уникнути таких проблем, нами розроблено чіткий покровий план запровадження системи нормування для досліджуваних суб'єктів (рис. 1).

На першому етапі запровадження нормування оборотних засобів створюється спеціальна комісія, до складу якої повинні входити висококваліфіковані спеціалісти фінансового, планово-економічного та виробничого підрозділу, які досконало знають весь процес виробництва на підприємстві. Комісія затверджує внутрішнє Положення про нормування оборотних засобів, яке регламентує методичні рекомендації з розрахунків нормативів всіх оборотних засобів підприємства, методи їх розрахунку та необхідні для цього джерела даних, а також визначає коло відповідальних осіб.

У положенні, враховуючи всі специфічні особливості виробничо-господарської діяльності на кожному конкретному підприємстві, визначаються основні умови, які приймаються до уваги при розрахунках нормативів оборотних засобів. При нормуванні слід використовувати укладені договори з постачання і збуту зерна і продуктів його переробки, діючі технологічні процеси і умови розрахунків з постачальниками і покупцями. При розрахунку нормативів слід керуватися потребами економії у використанні матеріальних цінностей, застосовувати прогресивні норми затрат, передбачати більш економічне використання витрат обігу та витрат на транспортування зерна.

Розраховані нормативи повинні бути обов'язково погоджені із планами матеріально-технічного забезпечення підприємства. Також необхідно враховувати резерви підвищення економічної ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємства і здійснення заходів з їх використання.

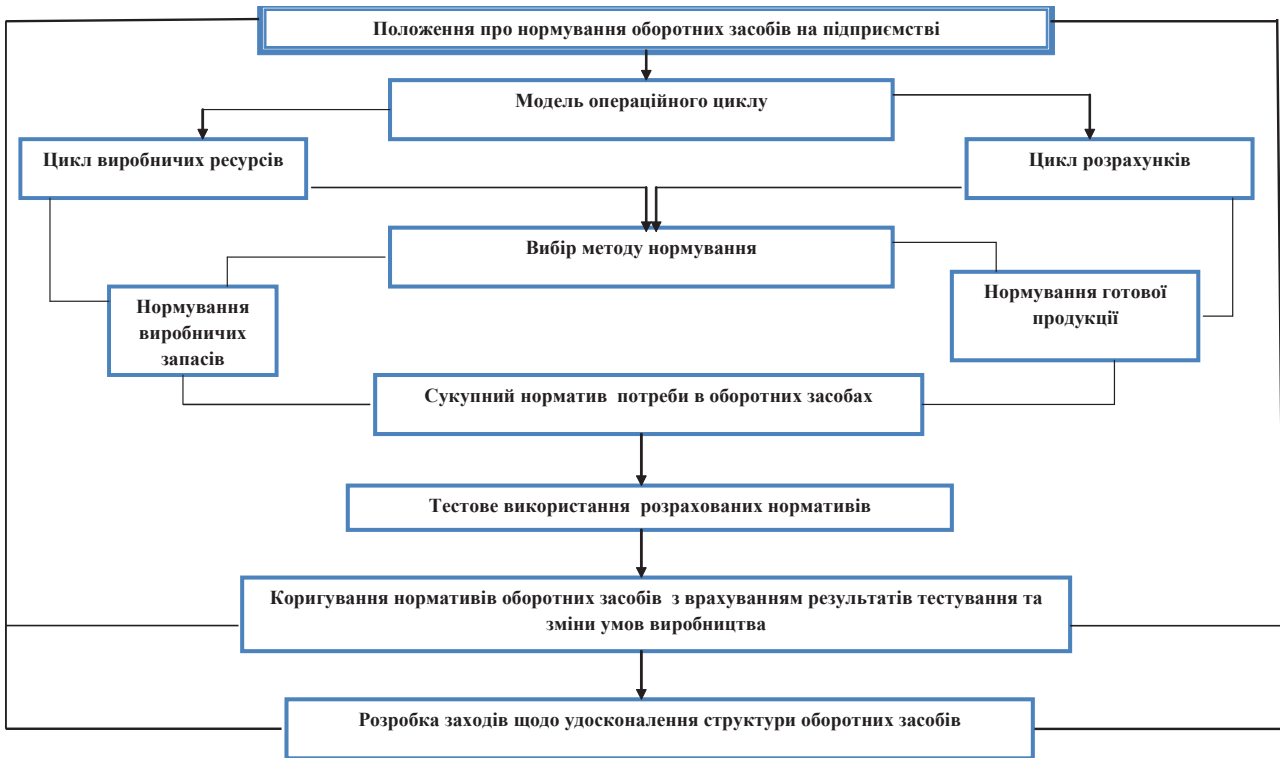

Рис. 1. Схема нормування оборотних засобів суб'єктів зберігання зерна

Наступним кроком є комплексний аналіз всієї діяльності господарюючого суб'єкта. Важливим на цьому етапі є визначення періоду відволікання грошових засобів із обороту, тобто побудова моделі операційного циклу підприємства. Обов'язково окремо враховуються особливості періоду виробничого циклу і циклу розрахунків за реалізовану готову продукцію, що дасть змогу визначити характер змін потреби в оборотних засобах та забезпечити наявність джерел задоволення цієї потреби. Саме від періоду виконання цих процесів і будуть залежати нормативи оборотних засобів.

Як свідчить практика, при запровадженні системи нормування оборотних засобів суб'єкти господарювання розраховують нормативи для всіх оборотних засобів. На нашу думку, це є не зовсім раціонально, оскільки не завжди нормоване використання абсолютно всіх оборотних засобів приносить бажаний економічний ефект. Саме в процесі комплексного аналізу всієї діяльності суб'єкта господарювання необхідно виявити фактори, які уповільнюють оборотність оборотних засобів та негативно впливають на результати виробничо-фінансової діяльності підприємства. Враховуючи особливості операційного циклу суб'єкта господарювання, розпочинати нормування необхідно з тих елементів оборотних засобів, які регулярно авансуються в процес виробництва, частка яких в загальній структурі перевищує 20 %. На нашу думку, немає потреби розраховувати нормативи для елементів оборотних засобів частка в загальній структурі оборотних засобів яких менша як 20 %, оскільки розрахунок нормативу є трудомістким,

а навіть суттєве зниження такої статті не буде мати значного впливу на загальний економічний результат. Важливо розпочинати запровадження системи нормування саме з тих оборотних засобів, якими підприємство має змогу управляти. Така позиція дасть змогу отримати максимальний ефект від нормування оборотних засобів. Та починати запровадження системи нормування, на нашу думку, необхідно з нормування саме найбільш проблемних елементів оборотних засобів.

На сьогоднішній день одним із найбільш проблемних елементів оборотних засобів суб'єктів зберігання зерна є дебіторська заборгованість, частка якої в 2009 році сягнула 70 %. Внаслідок цього має місце уповільнення кругообороту оборотних засобів через брак коштів для авансування виробничої діяльності. Крім того, збільшення дебіторської заборгованості неминуче тягне за собою збільшення тривалості виробничого циклу, що призводить до зниження прибутку і рентабельності підприємства.

В період директивної економіки дебіторська заборгованість відносилася до складу ненормованих оборотних засобів. Її величина визначалася за фактичною сумою несплачених рахунків, що передані до сплати з урахуванням терміну документообігу та умов платежу. В ринкових умовах господарювання багато дослідників, спираючись на досвід зарубіжних компаній, доводять необхідність нормування дебіторської заборгованості. Проте зарубіжні компанії чітко контролюють і регулюють строки оплати рахунків покупцями, що дозволяє забезпечити високий рівень ке-

рваності дебіторською заборгованістю та дає змогу віднести її до складу нормованих оборотних засобів. Нормування дебіторської заборгованості дає змогу скоротити її частку в загальному обсязі оборотних засобів, що відповідно скорочує потребу в оборотному капіталі [3; 4; 5].

На нашу думку, запровадження нормування дебіторської заборгованості може негативно вплинути на результати діяльності суб'єктів господарювання. Як свідчить виробнича практика вітчизняних підприємств, до збільшення дебіторської заборгованості, як правило, може призводити розширення кола споживачів, що не можна оцінювати негативно. Проте саме невідпрацьована система розрахунків з покупцями, яка спонукала б їх до своєчасної оплати рахунків, часто стає причиною як виникнення так і зростання дебіторської заборгованості. Із запровадженням підприємством різкого підвищення жорсткості умов сплати рахунків зростає ризик втрати більшості своїх клієнтів, що неминуче призведе до зниження обсягів продажу та негативно позначиться на загальних результатах їх діяльності.

Отже, виходячи із вищезазначеного, не можна стверджувати, що нормування дебіторської заборгованості вітчизняними суб'єктами господарювання в сучасних умовах господарювання гарантовано принесе очікуваний результат. Зарубіжна практика нормування дебіторської заборгованості зорієнтована на сталий стан розвитку економічних відносин, а це не дає змоги вітчизняним суб'єктам господарювання використовувати методи нормування дебіторської заборгованості, що існують в світовій теорії і практиці.

Для суб'єктів зберігання зерна формування оптимального розміру дебіторської заборгованості варто починати з поступової оптимізації її обсягів, тобто визначати максимальну і мінімальну величину заборгованості як в часовому, так і в вартісному виразі. При цьому слід провести оцінку реального стану дебіторської заборгованості та класифікацію покупців в залежності від виду продукції, враховуючи обсяг закупок та платоспроможність покупців. Необхідно також чітко контролювати історію кредитних відносин розрахунків з дебіторами та проводити аналіз і планування грошових потоків з врахуванням коефіцієнтів інкасації. Тобто необхідно розробити чітку систему роботи з дебіторами, яка дала б змогу через активізацію продажу найбільш ефективно використовувати оборотні засоби.

Розраховану систему нормативів оборотних засобів необхідно тестово випробувати на підприємстві. Таке тестування, насамперед, дасть змогу оцінити всі "за" і "проти" запровадження системи нормування, можливість отримання підприємством очікуваного ефекту від її запровадження та виявить здатність внутрігосподарського обліку забезпечити необхідною для розрахунку нормативів інформацією. В процесі тестування

також проводиться адаптація системи нормування до програмного забезпечення, що діє на підприємстві. В залежності від умов та наявних ресурсів це може бути як додатковий програмний модуль до діючого програмного забезпечення або ж окремий програмний продукт.

Після тестового випробування системи нормування оборотних засобів необхідно провести коригування Положення про нормування відповідно до отриманих результатів. Крім того, процес розрахунку нормативів оборотних засобів повинен враховувати і будь-які структурні зміни у виробничому процесі. Базою для розрахунку нормативів оборотних засобів є звітні дані минулого року, а протягом поточного року виробничий процес через певні причини може зазнавати трансформації. Розраховані за даними минулого року нормативи уже не будуть актуальними і відповідно потребуватимуть їх коригування протягом року до нових умов господарювання, зміни процесу виробництва, що повинно знаходити своє відображення в з системі нормування.

ВИСНОВОК

Нормування є одним із основних принципів організації оборотних засобів на підприємстві. Реалізація цього принципу дасть змогу економічно обгрунтовано встановити суб'єктам господарювання необхідний розмір власних оборотних засобів і, тим самим, забезпечити умови для успішного здійснення їх виробничої і платіжно-розрахункової функцій. Шляхом відновлення системи нормування буде реалізований принцип планомірної організації кругообороту оборотних засобів, що дасть змогу забезпечити найбільш раціональний їх розподіл між сферами виробництва і обігу.

Література:

1. Бирман А.М. Вопросы улучшения организации оборотных средств / А.М. Бирман // Вопросы экономики. — 1963. — № 1. — С. 50.
2. Бечко В. П. Нормування оборотних засобів підприємств аграрного сектору економіки / В.П. Бечко // Фінансова система України: Збірник наукових праць. — Острого: Острозька академія, 2005. — Ч.1 — С. 266—273.
3. Демчук Л.А. Нормування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств / Л.А. Демчук // Економіка АПК. — 2004. — № 2. — С. 56—61.
4. Соляник Л. Г. Оборотні засоби промислового підприємства: оптимізація управління: монографія / Л.Г. Соляник — Дніпропетровськ: НДУ, 2009. — 239 с.
5. Солопенко М.И. Оборотные средства в новых условиях планирования и экономического стимулирования / М.И. Солопенко. — К.: Знание, 1968. — 115 с.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2011 р.